

a lappal való kapcsolata 1920-ig megmaradt, az sosem volt számára igazán fontos periodika. 1910 után lazulni kezdett az író és a lap viszonya, amiben szerepet játszott többek között Krúdy „sztárrá” válása, illetve a publikálási lehetőségek gyarapodása is.

Vörös Boldizsár a *Vasárnapi Újságnak* a Tanácsköztársaság idején a túlélésért folytatott küzdelmét mutatja be. A direktórium több tagja is úgy látta, hogy a polgári lapok egy részét fel lehetne használni a kommunista eszmék terjesztésére, ezért nem tiltották be őket. Ily módon a *Vasárnapi Újságot* is átalakították, a lapot igyekeztek a szócsovékké tenni. Az újság ekkoriban számos baloldali szerző műveiről közölt irodalomkritikákat, könyvismertetéseket, így próbálva életben tartani a lapot, de az egyes munkákról szóló bíráló megjegyzések azt is mutatták, hogy a *Vasárnapi Újság* nem szolgálja ki elvtelenül az új rendszert.

A fent ismertetett kötet egy korszakos jelentőségű, több nemzedék ismeretgyarapítását meghatározó, az utókor által mégis talán kevés figyelemre méltott periodikájának történetéről közöl tanulmányokat. A kiadvány felépítése alapvetően tematikus, de az írások időrendben követik egymást, így – bár nem a *Vasárnapi Újság* teljes történetét kapjuk, de – a szerkesztési elvnek köszönhetően kirajzolódik egy történeti ív. Habár a tanulmányok egy része látszólag kevésbé fontos témákat boncolgat, ezek a kérdések valójában nagyon is jelentősek, hiszen a segítségükkel bepillantást nyerhetünk egy, a maga korában rendkívül népszerű lap szerkesztési módszereibe, feltárul a periodika témagazdagsága, megismerhetjük az olvasók érdeklődési köreit, a *Vasárnapi Újság* fenntartásában közreműködők motivációit, lehetőségeit, gazdasági kényszerpályait is. A kötetben olvasható dolgozatok remélhetőleg további vizsgálódásokra ösztönzik majd a kutatókat, és akár a *Vasárnapi Újság* teljes története is megismerhetővé válik.

BODNÁR KRISZTIÁN

**Angelo Poliziano, *Levelek I–IV. könyv*, fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Frazer-Imregh Monika, Bp., Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2024. 318 p.**

„Miért érdemes egy 15. századi firenzei humanista, közelebről a költő, műfordító, filológus és filozófus Angelo Poliziano levelezését olvasni?” – teszi fel a kérdést a mű fordítója a bevezető elején. A kérdésre már a bevezetőben kimerítő választ kapunk, és a fordító információgazdag és részletes leírásának köszönhetően az olvasó azzal az érzéssel fejezi be annak olvasását, hogy már alig várja, hogy bizonyos leveleket elolvasson. Bizonyosakat, mert a szerző a bevezetőben többek között tartalmi válogatást ad a levelekből. Kölcsönvéve és kicsit átalakítva az első könyv első levelének elején szereplő kifejezést: így serkentve olvasói szerény étvágyát. Tény, hogy már a bevezető első, fentebb idézett mondatából látszik: az olvasó igen sok mindent megtudhat csupán a könyv bevezetőjéből is, és a levelek révén nem kis mértékben nyer betekintést a humanisták által használt emelkedett kifejezések, illetve az ily módon levelezést folytató Poliziano és kortársai világába.

Mielőtt belemerülnénk a bevezető, majd a mű tárgyalásába, illendő, hogy annak szerkezetét ismertessük. A logikusan és jól követhetően felépített, gördülékeny stílusú, élvezetesen olvasható és emellett ismeretek szerzésére, illetve azok elmélyítésére szolgáló, minden igényt kielégítő bevezetőt Poliziano hasonlóan megalkotott, nem csupán az elengedhetetlen adatokban gazdag életrajza követi. (A bevezető 10 oldalt, az életrajz 5 oldalt tesz ki, mindkettő tekintélyes jegyzetapparátussal rendelkezik.) Ezek után következik a levelek négy könyve. A levelek, illetve levélfüzerek címetteik szerint csoportba vannak rendezve, róluk az egyes csoportok előtt rövid ismertetőt is találunk. Ez szintén a várhatónál jóval több információval teszi gazdagabbá az olvasót. A leveleket bőséges jegyzetapparátus, majd irodalomjegyzék követi, a művet névmutató zárja. Nem lehet említés nélkül

hagyni azt a tényt sem, hogy a IV. könyv VIII. leveléhez kapcsolódóan az olvasó a kötetben négy asztrológiai óra színes fényképében is gyönyörködhet.

Hasonlóképpen az olvasó gyönyörködtetésére szolgál a fent már említett ismeretanyag-gazdagság is: ebben már csupán a bevezető és az életrajz olvasása során szinte észrevétlenül részesül. Egyik-másik mondat, és ez nem ritka, jóval több adatot tartalmaz, mint ami szorosan a témához tartozik, ezek igen színessé teszik a bevezetőt és az életrajzt. Hogy csak pár példát vegyünk a fentebbiek érzékeltetésére: „Angelo Poliziano 1454. július 14-én született Montepulcianóban a jogász és bíró Benedetto Ambrogini és Antonia de’ Salimbeni elsőszülött fiaként” (17.), illetve ugyanő Francesco Gonzaga „számára alkotja a később az első opera szövegéül is szolgáló *Favola di Orfeo* 1480-ban.” (19.; bár itt, de csupán a teljesség kedvéért nem hallgathatom el, hogy a mondat éppen összetettsége folytán nem egyértelmű: a témát adhatta Poliziano, és a szövegeknyvből lehetnek utalások is erre, hiszen mindkettő a mantovai udvarban látott napvilágot, Monteverdi operájának szövegét azonban Alessandro Striggio írta. A megjegyzésem mindezzel együtt nem kritika kíván lenni. A fentebb idézett mondat összetettségében kitűnő példája a kizárólag a tárgyhoz tartozó információkon túli számos más ismeret közlésének). Hasonlóan igen gazdag és bőséges az asztrológiai órára vonatkozó utalás: „Francesco della Casa a Mediciek alkalmazásában Rómában működő firenzei bankár, akit Poliziano személyesen is jól ismert. Egy itt nem szereplő levélben kérte Polizianótól Lorenzo della Volpaia 1484-ben elkészült bonyolult asztrológiai órájának a leírását, amely valószínűleg a Medici-palotában állt, és az időn kívül megmutatta a bolygók és a holdcsomópontok helyzetét is az állatövön, valamint a Hold fázisait, egyetlen súly által működtetve” (11.), vagy „1473-ban (tizenkilenc évesen) fogalmazta latin nyelvű elégiáját a tizenhat évesen elhunyt, gyönyörű Albiera degli Albizzi halálára, és ugyanebben az évben költözik be a Medici-palotába.” (17.).

A fentebbi példák az információk sokaságának érzékeltetésén kívül egyéb észrevételre is alkalmat adnak. Láthatjuk például, hogy a szerző a humanisták levelezésén kívül nem kevés más téren is otthonosan mozog. A korán elhunyt Albiera „gyönyörű” mivoltára utaló jelzőből kiindulva pedig megállapíthatjuk, hogy a bevezető olvasása során többször találkozhatunk hasonló elemekkel. A szerző a négy könyv levélfüzetei kapcsán pár mondatban jellemzi azok címzettjeit. A jellemzés során szinte kivétel nélkül ellátja őket valamilyen jelzővel, így lesz Theodóros Gaza „kevésbé alapos (8.)”, Pico della Mirandola „a Firenzében élő zseni (9.)”, „Callimachus Experiens (alias Filippo Buonaccorsi)” „kalandos életű (9.)”, Mariano Genazzato „kiváló hitszónok (11.)”, Battista Guarino pedig „nagynevű ferrarai humanista (15.)”. A fentebbi mondatok színes és összetett volta mellett két dolgot tartok érdemesnek megjegyezni: kétségtelen, hogy a szöveget gazdaggá és olvasmányossá teszik a jelzők. Ámde azzal együtt, hogy való igaz, hogy a fiatalon elhunyt Albiera degli Albizzi kivételes szépség volt (pl. Alessandro Braccesi epigrammái szerint), felmerül a kérdés, vajon érdemes-e saját magunk által választott elismerő, vagy kevésbé elismerő jelzőkkel ellátni az egyes levelek címzettjeit, és nem rábízni az olvasóra, hogy a levelekből szűrje le a következtetéseket, amennyiben azok leszűrhetők. A fordító ezek nélkül is tökéletesen bizonyítja a témában és a korban való jártasságát, nem lenne rá szüksége, hogy emelkedett, vagy kevésbé emelkedett jelzők segítségével vezesse az olvasót. Ugyanez vonatkozik szerzőnk saját maga által választott hasonlataira, mint például, hogy Poliziano és „szellemi ikertestvére”, Ermolao Barbaro „szinte afféle Dioskurosok, latinosan Castor és Pollux ők ketten.” (13.), vagy hogy Giulio Pomponio Leto dicsérő szavait Poliziano „támadóival szemben szinte Athéné Gorgó-fővel ékesített pajzsaként tarthatta elébük” (14.). Ezeket a hasonlatokat a szerző nyugodtan mellőzhette volna, egyrészt enélkül is teljes mértékben egyértelmű a fordításból és a jegyzetekből, hogy otthonosan mozog a mitológiában, másrészt talán szerencsésebb és természetesebbnek hat, ha az effajta humanista utalásokat meghagyjuk Polizianónak és társainak. Ugyanakkor meglepő, hogy ezek mellett az emelkedett stílus, amelyben a levelek fordítása során is nem egyszer kedvünket lelhetjük, néha teljesen szükségtelenül és kevésbé érthető módon hiányzik. Gondolok itt például az „alias” használatára, mely mind a bevezetőben (9., 10.),

mind a jegyzetapparátusban (399. j.) kétszer is fellelhető, illetve pár szófordulatra, ami véleményem szerint nem egyezik a témához illő, szépirodalmi szóhasználattal. Ilyen például a 8. oldalon a két félmondat: „Michele Marullo mestere, a kevésbé alapos Theodóros Gaza miatt *fijt* Polizianóra”, vagy hogy Poliziano „a Catullus *passer*-verseit magyarázó írása több nála idősebb kutató, mint Battista Guarino és Gioviano Pontano, eredményeire *tromfolt rá*”. Szintén a stílushoz nem vélem illőnek a hétköznapi „csapásirány” használatát (13. illetve 240.). A fordítások esetében is találkozunk kevésbé emelkedett kifejezésekkel, mint például a „visszafogom magam” (68., a *parcius in praesentia* fordításaképpen), illetve hasonló például a „ha mégis Plinius-szagú lesz írásom” félmondat, az egyébként magyarul is igen élvezetesre fordított levélben (24.), vagy a „belenyúltam néhány verssorodba” és az „egyetlen közrendűbe se futottam bele” mondat a 38. oldalon, az egyébként a fentebbihez hasonló módon magyarul jól érzékeltetett tréfálkozó hangvételű levélsorozat második darabjában. Ide kívánczik a megjegyzés a szóhasználatot illetően, amivel a szerző a bevezetőben a levélfűzér íróinak stílusát jellemzi: Poliziano „tréfálkozó válaszában” nyugtázza Pico teljesítményét, melyre Poliziano „mókázó hangnemben mond köszönetet”, mire Pico következő levelében „bolondozva foglalja össze” Epiktétos elveit. „Végül viccelődve azt állítja, ő is a sztoikus filozófia követőjévé szegődött.” A levélváltás kétségkívül szikrázóan szellemes hangnemben íródott, és nem kis feladat elé állítja a mű szerzőjét. A fordítást olvasni nem kis gyönyörűség, álljon itt pl. Poliziano *Szerelmek* művére utaló mondat, amelynek bírálatára Pico della Mirandola felkérte: „Hogy gondolod, hogy én szembeszállhatnék Venus egész seregével? Ám mégis, te követeled ezt, igen, te, Pico, akitől vétek lenne bármit megtagadni. Ezért megkértem közülük néhányat, hogy viseljék el, ha kicsit ráncba szedem őket.” Vagy pár sorral lejjebb, immár Poliziano kéri barátja véleményét: „Remélem, csak „kölsön kenyér” gyanánt verik el ezen a port (ti. Poliziano Epiktétos-fordításán), és nem figurázzák ki teljesen.” (38.) Elmés megoldások az *inquam*, *Te*, *Pico*, illetve a *talio* műszó fentebbi feloldásai. Magával ragadó a levelek első könyvének bevezető darabjának fordítása, amelyben Poliziano leveleinek stíusválasztását magyarázza: „Hogyha valaki számára Symmachushoz fogok hasonlítani, nem fogom szégyellni, hiszen ünneplik tömörségét és kerek mondatait. Ha meg valaki szerint távol esem Symmachustól, azt mondom majd, nem szeretem a száraz stílust,” továbbá: „Valaki nem szereti a levelekben a bölcs mondásokat: ismét Senecára fogok hivatkozni. Más viszont több bölcs mondat követel: vele Dionysios fog szembeszállni helyettem, és ő állítja majd, hogy a bölcs mondások nem illenek bele a levelekbe. Ha túlságosan nyílnak mondják a stílusom: mégis ezt dicséri Philostratos. Ha túl homályosnak: ilyen Marcus Tulliusé egyik Atticushoz írott levelében. Esetleg túl hanyag: a leveleknek maga a hanyagság az ékessége. Netán túl figyelmes: ez a legnagyobb mértékben illik hozzá, hisz a leveleket ajándék gyanánt szokták küldeni” (24., 26.).

A fentebbi példák jól mutatják, hogy az olvasó mind nyelvi bravúrokat illetően, mind ismeretek tekintetében nem csekély mértékben lesz gazdagabb, akár csak pár levél elolvasásával is. Ez még akkor is igaz, ha néhol a szóhasználat esetében felmerülnek kérdések. Mindezek megemlítése előtt azonban ismét hangsúlyoznunk kell, hogy ezek az egész műben jól látszó hozzáértés fényében csupán másodlagos észrevételek, a fordító olvasóit munkája révén olyan világba vezeti be, amelynek gazdagsága mellett az általam kevésbé odaillőnek ítélt megoldások elvesznek. Nem kis feladat ugyanis például a *tréfálkozásra* a bevezetőben egymás után több szinonimát is összeszedni. Mégis, a *bolondozás* talán kevésbé sikeres választás, ahogyan a *viccelődve* sem biztos, hogy kellően emelkedett határozó (12.). Hasonlóan kérdéses, már a fordításnál, vajon nem lehetett volna-e elegánsabban megoldani például az „egyedül Ámor fektette két vállra Pán istent” (38., *Unus [aiunt] Amor Pana deum palaestra provocatum supplantavit.*) mondatot, illetve a „két szék között a pad alá esem” szólás használatát nem lehetett volna-e elkerülni az *ego dum geminis sellis (ut aiunt) sedere volo, utraque excludor* mondat fordításában (47.). Jóllehet, a mondat szavai csábítanak erre a megoldásra, mégis azt gondolom, kevésbé van helye egy emelkedett humanista levelezésben bármiféle mai szófordulatnak. Talán jobb lett volna Apolló és Pán esetében egyszerűen a „földre terít” változat, itt pedig esetleg

lehetett volna élni „a két lovat akarok egyszerre megülni” kifejezéssel. Ezeknél sokkal kevésbé szerencsés megoldás az első könyv második levélfüzérének bevezetőjében a korabeli skolasztikusokra alkalmazott *sordidus* jelző „koszos” szóval való fordítása (35.). Bármennyire is tény, hogy Ermolao Barbaro Poliziano által idézett szavai: „philosophos [...] quos dicis haberi vulgo sordidos, rudes, incultos” (idézetet I. a fordító által hivatkozott kiadás 352. oldala) kicsit sem hízelgőek, a „koszos” lévén egy bizonyos betegségben szenvedő ember jelzője, nem valakinek a nem tiszta voltát hivatott kifejezni. Csak a köznyelvben – bár ott is helytelenül – alkalmazható valakinek a mosdatlan, nem ápoltságára, emiatt semmiképpen nem állja meg a helyét egy annyi fordítási és más remek nyelvi fordulatot tartalmazó emelkedettnek szánt stílusú műben. Más módon idegen a stílustól a „szuperlatívusz” használata, amit itt egyszerre vélhetünk fölösleges emelkedettségnek, amely ugyanakkor latin volta ellenére mégis inkább hétköznapi.

Ezzel együtt nem szabad elfeledkeznünk a már idézett kiváló levélfordításokról sem, mint a levelek stílusának megválasztását tárgyaló levél (I. könyv 1), vagy például Pico della Mirandola szavainak fordítása, amikor Poliziano magasztalva biztatja: „Kérlek, amennyire csak tőled telik, állj neki, és verd le a rozsdát, hozd vissza a feledésből, rázd fel a tespedtségéből az irodalmi tudományokat, hogy a római nyelv csillogását az idő vasfoga teljesen el ne koptassa!” (I, 8, 46.). A *rozsdá, a feledés, a tespedés* egymásutánja briliáns megoldás, ha még ehhez hozzávesszük a fordító jegyzetét (75. j.), még inkább csak tisztelettel adózhatunk neki. Ezek fényében nem egészen érthető, mi adja a nyelvi egyenlenségeket, hiszen a szerző minden kétséget kizáróan értője a nyelvnek és a stílusnak is. Ékes bizonyítéka ennek az, hogy a könyvben versfordításaival is találkozhatunk, ezek szintén nem csekély fordítói talentumról tesznek tanúságot (32. és 44.).

Visszatérve a bevezetőre: éppen a logikus megszerkesztettség miatt meglepő az itt található két hirtelen váltás, amelyek megtörik az egyébként gördülékeny és élvezetes szöveget (a 7. oldal utolsó mondata nem következik egyértelműen az előtte levőből, illetve a 16. oldalon nagyon hirtelen fejezi be az egyes válogatott levelek ismertetését). Persze a két példából az első lehet, hogy csak nyomdai tördelési probléma, a másodiknál pedig a 12. oldalon a szerző az általa kiválasztott levelek rövid összefoglalása előtt éppen egy igen elegánsan megfogalmazott bekezdésben hívja fel a figyelmet arra, hogy néhány jelentősebb levelezés tartalmát fogja ismertetni. Az olvasó tehát fel lehet készülvén, de tény, hogy nagy sajnálattal veszi tudomásul, hogy bár még csak a második könyv példájánál tart, a levelek ismertetése véget ért, mert a válogatás önmagában is igen élvezetes olvasmány.

Hasonlóan inkább szerkesztési probléma az idegen szavak toldalékolása, ahol a szó kurzív, a ragja pedig álló betű, („a pápa június 6-i *brevéjében* elrendeli az inkvizíció vizsgálatát”, vagy „Pico Poliziano társaságában Velencébe utazik, hogy újabb kódexeket vagy *incunabulumokat* szerezzenek be” – 36–37.). Nem illendő, hogy öncélúan ilyen csekélysegeket kifogásoljunk, hiszen ez tördelési kérdés, a két sor révén viszont könnyen áttérhetünk a jegyzetapparátus néhány érdekességére. Előbb azonban az igazság kedvéért ki kell emelnünk, hogy a bevezető összességében nagyon elegánsan oldja meg az átvezetéseket egy-egy bekezdés között: „A harmadik könyv utolsó címzettje átvezet a negyedik könyvhöz is” (10.), vagy a fentebb már említett pár sor, amellyel a szerző áttér a levelek négy könyvének vázlatos ismertetéséről az általa kiemelésre érdemesnek talált levelek leírására (12.), illetve egy, az olvasót a hivatkozott levél szinte azonnali elolvasására ösztönző mondat: „A levelezés következő darabja (II, 5.) igazi mintapéldája a művelt humanisták kifinomult, elegáns, ugyanakkor játékos „csevegésének”, amelyet antik irodalmi idézetek és utalások tarkítanak” (16.).

Ami a jegyzetapparátust illeti: a már említett „két szék közt a pad alá esem” fordítású mondathoz további ismeretszerzésre lehetőséget adó jegyzet is tartozik, melyből megtudhatjuk, hogy az utalás egy Cicero kárára elkövetett csínyre mutat vissza, melyet mind Senecánál, mind Macrobiusnál (a hivatkozott művek természetesen pontos meghatározással szerepelnek) megtalálunk. Csupán ebből az egy jegyzetből (73. j.) is jól látható, hogy a jegyzetapparátus igen nagy alaposággal készült, és gazdag, a szöveghez szorosan nem tartozó további ismereteket is tartalmaz.

A jegyzetek olvasása során ugyanakkor felmerül az a kérdés, ami talán a legnehezebb feladat elé állítja bármely mű szerzőjét a jegyzetelés kapcsán: mire térjen ki, és mit vegyen alapvetően ismertnek. A 10. jegyzetben felsorolja „az ún. második triumvirátus” tagjait. A 44. jegyzetben a római rendek részletes ismertetését találjuk annak kapcsán, hogy Poliziano a verssorokat velük állította párhuzamba. Ugyanakkor az olvasó teljesen váratlanul és előzmény nélkül talál utalást az *M* kézirat szövegváltozatára vonatkozóan (40. jegyzet), illetve más helyeken megtudja, hogy van *R* és *V*, sőt, *V/2* kézirat is (84., illetve 100. jegyzet). Nem szükségszerű a 33. jegyzetben a Hésiodosz-idézet a szerzőtől származó kiváló fordításnál megjegyezni, hogy a „hosszuruhájú” szóban a hexameter miatt rövid az „u”, már csak azért sem, mert a vers eggyel korábbi sorában a „szépkoszorúju” is eltér ugyanezen okokból. Ezek az utóbbi megjegyzések ugyanakkor csak apróságok, ettől a mű nemhogy nem lesz kevésbé értékes, sőt, a fordító gondos munkáját dicséri az alaposságra való törekvés. Az olvasóközönség igényeinek eltalálása ennél sokkal nehezebb feladat, és nem csoda, ha nem tudunk egyértelműen dönteni emellett, hogy olvasói a nagyközönség, vagy a szakma köréből kerüljenek-e majd ki inkább. Amennyiben az előbbi, akkor esetleg magyarázatot érdemeltek volna az idézett „breve” vagy az „incunabulum” szavak, amennyiben viszont nem, nem lett volna szükséges a triumvirátusra vagy a rendekre jegyzeteket szánni. Ugyanakkor alighanem egyik esetben sem szerencsés, még a szöveg könnyedebbé tétele céljából sem, ha az emelkedett és a hétköznapi, a szépirodalmi és a köznyelvi szóhasználat keveredik, főleg egy humanista levélgyűjtemény egyébként általában veretes és mérhetetlenül információgazdag kétnyelvű kiadásában. Mindezekkel együtt újra csak hangsúlyozni tudom, hogy a fordító teljesítménye megkérdőjelezhetetlen, nem csupán fordítói munkája következtében, hanem amiatt is, amit ez magával hoz: egy új világot nyit meg a még avatatlan olvasó előtt, a témában jártas olvasó esetében pedig hozzájárul az abban való elmélyüléshez.

Frazer-Imregh Monika Poliziano levélgyűjteményének fordítása és a mű kétnyelvű, sokrétű bevezetőjével és gazdag jegyzetapparátusával rendelkező kiadása, ahogy azt a kiadó ajánlásában olvashatjuk „az itáliai humanizmus kistükrének is tekinthető.” Valóban így van. Köszönet érte.

BABICS-VILLATA ZSÓFIA

**Fábi Anna, *Varázslat és valóság, Darvasi Ferenc életútinterjúja*, Budapest, Magvető, 2025 (Tények és Tanúk). 544 p.**

A kiadott beszélgetés a magyar művelődéstörténet-írás személyes értékkövetésének útját tárja a nagyközönség elé. A kötet megjelenését a 2025. évi Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra időzítették, amely egyúttal kapcsolódott a Magvető Kiadó fennállásának 70 éves évfordulójához, sőt, az interjút adó Fábi Anna maga is hosszú ideig oszlopos tagja volt a kiadói szerkesztőségnek. A puhafedelű borítóról a történészről elégedettséget tükröző portréja tekint az olvasóra. A visszafogott, de igényes kivitelű kötet a korszakokat újraértelmező *Tények és Tanúk* sorozatban kapott helyet, ezzel is jelezve azt, hogy a kulturális élet a megszokottól (vagy az elvárttól) eltérő megvilágításba kerül. És valóban. A megszólaltatott életút mentes a pártállami létet meghatározó és korlátozó ideológiai kliséktől, valamint a rendszerváltás utáni politikai csoportosulások keresésétől, mert egy teljesen önállóan ítélő és gondolkodó tudós pályaképe bontakozik ki a könyv oldalairól. A megidézett közeg szereplői inkább az emberi oldalukban, társas viszonyukban elevenednek meg, azaz abban, hogy erényeik, gyengeségeik, jó és rossz tulajdonságaik mennyiben bizonyultak segítő avagy akadályozó tényezőnek. A mű megfelel az életinterjú sajátosságainak, miközben természetesen az interjúalany egyik legfőbb kutatási területére, a nőtörténeti kutatásokra is számtalan esetben reflektál. Az életútban a személyes történet, a 20. századi magyar történelem és a tudományos pálya szorosan összefonódik. Darvasi Ferenc kérdései többnyire nyitottak, s a válaszokból felépülő szövegben az egyéni és a közösségi